

APRAIZ'TAŖ ODON, EUZKALDUN

U estarazu'ta Andoni'k

EUZKALDUN. Auxe, geron ustez, gure adiskide ona dan Apraiz'taf Odon jaunari dagokion deitura berziena, egokiena atsegiñena.

Erdaldun jayo zan Odon, aspaldidanik arabaf geyenak bezela, dagoaneko ta aspalditik ere erdalduna zan Gasteiz'en; bere guraso ta sendikoak, erdaldunak; uriko gogo-eguratsa ta kaleko bizia, erdaldunak; Araba geyena, erdalduna; oro berarengan eta bere inguruan, erdalduna. Alaz ere, bere gaztezaroon, Odon'ek, bere naimen osoaz, euzkalduna egin zuen bere burua.

Zerik zetara nai-izan zuen Odon'ek euzkeraz jakitea? Kanpion'i ta onen antzeko beste batzuei gertatu ote zitzaion?, euzkotafa izan, Euzkale i'an jayo ta bizi, ta euzkaldun ez izateagatik lotsatu apika?; bere burua, ez jayotzez baka ik, baña bere naimenaz euzkaldun osoa izateko gogoaz, o ela, berarengan izena ta izana bat izan zitezen, ausaz'?

Karia edozein izan, Odon'ek, gaztea zalarik, euzkeraz ikasi zuen, eta nola ikasi!, edonork bezin ongi; etzuen ikasi mintzatzeko ta idazteko lain izateko bakarrik gero, izkuntzalariek ikasi duten bezela baizik; eta bera ere izkuntzalari ospetsua dugu, izkuntzaren ezagupena yakintzaren goiko maletan ere egiteko. Nor da, bai, Odon, ortan, aspaldi xama etik alegia.

Ortaz, Odon, arabaf guzientzat eta euzkaldun guzientzat ere erdua da. Bere gaztezaroon, oso gutxi ziran bere bidetik abiatu ziran ikastunak: auek, naiz eta jayotzez, asko, euzkaldunak izan, alboan utzi zuten laister gurasoengandik ikasitako mintzoera; ta erderara jo, ke-ke, erdal-giroan zearo pulunpatzeko. Bost ajola aientzat, beren Efi'aren izkuntza suntzitzeko bidean ikustea, ta izkuntzarekin batera E ia alka ekin iltzea, ezinbestekoa edo iruditu zitzaielako.

Apraiz gure adiskideak etzuen, noski, ori onartu, ta eginbidetzat artu zuen berarentzat, lenengoz euzkeraz ikasi ta gero beraren alde al liteken lan guzia bete. Orixe berarentzat gorapen aundien, aipaga iena; ta orixe, guzientzat, beragan eredu ikusteko zioa.

Bere xedeetarako, gartakizun oso egoki bat izan zan gure E i'an. 1918'-gafen urtean, lau erkietako Diputazio'ak antolaturik, Oñate'n burutu zan "Euzkal-lkasketako Batza" aundia. An, orduan bizi ta ari ziran izkuntzalari onenak beren lanak ageferazi zituzten, gure zegozkion ikasteko gai guziak ontzat artzeko ta beren alde lanegiteko bideak atontzeko ere. E i guziak onartu ta lagundu zuen an egindakoa, bai ta gerorako eratu zan egitaraua ere. Bilera aietan ugari izan ziran erabilitako gaiak, baña batik bat euzkerarena; ta orixe izan zan beñena, maiteena ta adipe aundiena ukan zuena. Izkuntzalari onenak, etxeokoak eta beste batzuek, an aurkeztu zituzten ikasita zcukatena ta euzkeraren osasunerako beren iritziak ere. Ajen artean gasteizta ospetsua izan zan Olabide aita, au enetakoa izan genuen; eta an agertu zan Odon ere.

Bilkura aietatik, gero ainbeste lan egingo zuen "Eusko-lkaskuntza" bazkuna sortu zan eta o en u engo "Euskaltzaindia" ere. Lenengoa, gudagatik il zan damurik, ta biga ena of dago bizirik, nalabait. Etziran izan alpefik eginak Oñate'ko bilkura ede ak; gero "Eusko-lkaskuntza" lau urtetik lau urtera E i'aren zeaf, beste batza ak antolatatu zituen, lenengoen jafaipeña bezela; ura zan ede a, urte gutxi ba u apurtuta geratu zitzaiguna. Bidezkoa izango litzateke, alegia, bazkun aren berpiztea lortzea, ta orixe nai-izango genuke barnetik.

Bide oso egokia bazkun aiek ideki zutena, Odon'en asmo ta gogoak au era eramateko; lenengoaren idazkaria Gotzon bere anaya izan zan arek iraun zuen bitartean, eta o ela ba-zuen Apraiz sendiak arekin egindako elkarbide berezia. Biga ena, sortu bezin laiste, 1919'ko u ilan, Odon urgazlea izendatu zuen lenengoen artean; askoz geroago, 1968'ko lotazilean, oorezko euzkaltzaña izendatzeko ere. Ta "Euskaltzaindi"ak berak, 1920'ga enean, izkuntzaekiko ikasketak

geitu ta borobil zitzen, Odon Europa'ko Ikastola Nagusi batzuetara joan zedin erabaki zuen. Eta Odon'ek etzuen alpe ik ustiatu andik lortutako laguntza; of dagoz bere lanak aldizkarietan barna emanak, eta oien artean lenengoz Urkijo'ta Julio jaunarena ta gero "Eusko-lkaskuntza"ren aldizari ede a izan zan "RIEB"en bereziki.

"Euskaltzaindi"ak geroago, "ERIZKIZUNDIIRUKOITZA" deitu zuen efiz-efi egiteko azterketa antolatu zuen. Azterketa ori abotsizti, izkeraziti ta itz batzuen aldakuntzari buruz egin bea zan, emandako befeunen bat itaukeraen bitartez. Azterleen artean, Odon izan zan bat, eta 1928'ko "Euskera" aldizkarian burutu zuen lana agertzen da. Odon'ek Laburdi'ko euzkalkiaz lau e ietan eta Napa oa Ba en'eko euzkalkiaz bederatz e ietan egin zuen bere lana 1930'ko ilbeltza-epaila'ko "Euskera"n azaltzen danez.

Izkuntza zala-ta, berari dagokion gai berezian, laiste agertu zan Odon irakasle bezela: Tokien izcnak darabilzkien yakintzan. "Euskal" sortu ta bereala beraz, yakintza o i buruz batzorde berezi bat izendatu zuen; Olabide izan zan batzorde o en lendakaria ta Odon eta bizkaita a zan Oleaga jauna batzordea osatzeko.

Ba-du gaia, ugari yakintza o ek gure Efi'an, ainbeste baitira tokien euzkal-izenak, ikaskai batzuen iturburu bezela. Izen oiek era-kusten ditute, argi, euzkaldunak nun bizi ziran, eta gaurko gure mugactatik at ere ez dira gutxi agertzen diranak, gure E ia aspaldian norraño edatzen zan adierazteko.

Izen oiek euzkeraz egiñak dagoz guziak eta izkuntzaren legeen arauz. Nola ja i zituzten izen oiek euzkaldunek, ain egoki?, ta euzkal-oñafiz ain zuzen? Eztakigu euzkera nundik datofen ala nun eratu zan, eta ain aspaldiko izkuntza izanik, afgafia da bere egitura ain ede eta aberatsa izatea; jakitun aundiek egiña dala dirudi, baña nortzuk izan ziran jakitun aiek?, nun bizi-izan ziran?, nola burutu zituzten beren lanak? Ala izkuntza berez sortu ote zan endaren zitu egosia bezela? Dana dala, emen, gurean dugu euzkera, gure ta gizadiaren ondasun aundienetakoa dalarik. Eta izkuntza bezela bearbada, tokien izenak ere, e az eta berez zituzten antziñako gure arbaso aiek, eta emen ditugu yakintza baten ondorea bezela.

Eleizalde'tar Koldobika jaunaren u atsetatik ja aitzean, bide ortan abiatu zan Odon, tokien euzkal-izenak aztertzen eta azaltzen, ez zoro-moro noski yardutean, bazte etan edozein eraz ainbestetan egin dan bezela, yakintza utsaren arauz, baizik. O i buruz berak egindako lan bat bederen aipatzeko, auxe: 1924'-ko "RIEB"en aldizkarian (306'gn. ofialdean) eta ain zuzen "Eleizalde'ren oroimenez", "zubi" itzarekiko lan egokia eman zuen, e otzat arturik.

Ez ditugu ezagutzen Apraiz'taf Odon'ek egindako lan guziak, baña bearbada onenetakoa, Sasia'tar Yoseba Mirena OSB aitak 1966'ga enean argitaratutako "Toponimia euskérica en las Encartaciones de Vizcaya" idaztiari ja i zion itzau ea da, bertan irakasle aundia bezela agertzen dalarik.

Naiz Sasia'k naiz berak ere, toki-izenen bitartez, aspaldiko euzkaldunak norraño zabaldua ziran ebazkizuna darabilte, ta kari ortaz, euzkal-lu ak izan ziran guziak bat jota, lau eskualde auetan banatzen ditu Odon'ek: 1.-) Ipa eta Ipa -Sortalde; 2.-) Auñamendi'ren Sortalde ta Egoaldea; 3.-) Ebro ibayaren egoaldea; 4.-) Sartalde; eiki, ikasketak oiek egiteko banaketa ona bezela.

Lenengo iru eskualde oietako toki-izenak efuz azterturik izan dirala diño, ta aztertze ta yakintzu oien izenak ematen ditu, bai ta beren lanak nun agertu diran aipatzen ere; baña lauga enari buruz gutxi omen da idatzi dana; Eleizalde bera ere, "La raza vasca" izeneko bere lan batean, lenengo iruetari buruz ari-izan ei zan; sartaldekoaz ezer ez.

Sasia'k, ain zuzen, sartaldeko ori bere lanerako aukeratu du; ez ala ere bere osotasunean, Bizkaya'ko "Enkartazioak" izenezko eskualdea

baka ik baño. Ta Odon'en iritziaz, Sasia'ren lana, adibidez arturik, beraren antzeko beste lanetarako, eragingafi bezela a liteke; ta sortalde guzia ikasi ta aztertzeko bide bezela, beste lau eskualde auek esondatzen ditu Odon'ek, erabiltzeko: 1) Araba'ko Ipa -Sartaldea ta Sartaldea; 2) Villarcayo eskualdea, Ebro ibayaren Ipafaldean eta bere iturbururaño; 3) Trasmiera eskualdea; 4) Bureba'rena, Ebro ibayaren iturburutik Oka Mendieta'raño.

Sasia'ren lana, Odon'en aburuz, beste lan iraunga ien oña itzat ere, ziñez eta ziuf, a diteke.

Naiz izkuntzari buruz naiz edestiarekiko Odon'en beste lanak aipa litezke; guretzat ezta ori oso e aza, ta ziuf gagoz eginkizun ori beste batzuek, ni baño askoz geyago diranak burutuko dutela. Geron aldetik naikotzat izan dugu Toki-izenen yakintzan Odon nolako erpieraño eldu dan, nolabait adieraztea.

Asieran, Apraiz'taf Odon, ikastunentzat bereziki, ta gure E i'an jayo geran guzientzat ere, eredutzat artzekoa dala esan dugu. Baña ba-dago beste ikuspegi bat berdin aurkezteko dana, eredutzat ere.

Idaztietan ikasi zuen Odon'ek euzkera lendabizi, ikastun bati zegokion lez; baña gero, e ita euzkaldunen ezpañetatik jaso nai-izan zuen izkuntza, bere iturburuan bezela; ta Araba'tik irten gabe, Aramayona'ra jo zuen, gure euzkal-txoko ortan, len begiz eta buruz ikasi zuena, gero entzunez ere orobat egiteko. O a guziói dagokigun bide bea a, oña argi nabariturik guziok edateko dugun itu i bikaña, ezin bestekoa nire ustez. Odon'ek garbi ikusi zuen bea ori, ta o engatik jayotzez euzkaldunak ziran araba en artean osotu nai-izan zuen len egindako ikaspena.

Bearbada ezta aski aipatu, geron artean ere, Euzkal-E i'ak mende-mende burututako lan aundia, ongi ulertzen eztan eraz: euzkerari eustea. Naiz beraren aurka, inguruko erderak, nai ta nai ez, egindako guda ikaraga ia izan, naiz bere semeen ez ajola ta sorayokeria ain aundiak agertu, gure izkuntzak, aspaldidanik, iñork esan ezin dezaken noizdanik, iraun egin du, gure E i'an bertan, eta luiaz naiz mintzalez ainbat galdua en, bizirik dago gurean, galtzeari, eriotzari ta ezespenari buru-egiten. Guziok eta gizadiak ere orixe zof diogu gure E i'ari; o en altxo aundia dan gure mintzaira emen dago, bere aberastasuna eskeintzen eta bere seme guzien maitasuna eskatzen, naimen goto enaz il ez naiean.

Alatza bezela aipatu da askotan euzkeraren bizia. Humbolt'ek eta bera bezela beste askok ere, gaur ia bi mende dirala, bizi ori bere amaitzera urte gutxi batzuen ondoren elduko zala iritzi zuten. Eta euzkera emen dago bizirik, gaur bizi ori ain gutxituta badago ere.

Auxe dugu, gañera, bein eta be iz nabarierazteko: bizi ori euzkaldunen ezpañetan izan dugu baka ik, ez beste iñun. O a oi guziok eta guzirako beti sendo gogoratu bea duguna. Bai, euzkeraren bizia, mintzatuz burututako bizia; mendeetan barna, eten gabe, egun arte.

Mintzatzean dagoen ga antzia adierazteko, buruak erkatze berezia egitea ematen digu. Latera ta euzkeraren artean, ain zuzen. Guziok dakigunez, aberatsa izan zan, benetan, latera; bere elertia, ausaz ede ena Ludi'ko besteen artean; bere gogo-lantzea yori ta zabaldueña ere; joan dan menderarte Europa'-ko Ikastola Nagusi geyenetan, guzietan izan ezpada, ikasteko bide bea a; gure egunak eldu arte, orobat apeztegi guzietan ere. Alan eta guzti, gaur latera izkuntza ila da, iñun mintzatzen ezpaita; elerti edefenaz egindako ze aldo a iga ian datza, ila.

Aitzitik, gure euzkerak izan duen elertia, idatzita dagoena bederen, oso txiki ta txiroa dugu; izandako elerti ohea, beste aldetik, mintzatua izan da, bertsolarien aoetan, mintzatua ta abestuta. XVI'ga en mende arte eztan ezer euzkeraz idatzi, ta gure mende au asi arte, idatzitako guzia ezta gauza aundirik izan, ez eta beste izkuntzetan ager-

tu dana bezin aipaga ia. Ta gure euzkera, elertirik gabe, aintzakotzat af ezin ditekengogo-lantze barik, ementxe dugu bizirik oindiño, txilegin nai ezeean. Afigafia!

Baña ez ote dago egipen ortan guzientzako ikaskizun egokitatzat af dezakeguna? Baietzean gagoz, eta baitezpadakoa deritzaigu ororen aldetik ikaskizun ori ikastea. Izkuntza bat, bizirik ja aitzeko, E i'aren aoan egunero erabiltzekoa da; orixe da oña ia, orotarako asiera. Bost ajola, laterak bezela, elerti ede enetakoa egin, giza-lagunen ezpañetan itzaltzen bada; mintzatuz eutsi bea diogu euzkerari, bizirik iraun dezan.

Ezta o ek esan nai gure elertia u uñatu bea dugula, iñola ere; alderantziz, aletin aundienak egin bea ditugu goyeneko elerti edefenetakoa noizpait lortzeko; baña esandakoaz gogoratuz, ezinbestekoa deritzaigun bidean barna zuzen joatea dagokigula, ondorio bezela atera dezakegu.

Bea -bea ezkoa dugu, geron gardiz, gure elertia, idatzitako elertia, E i'ak darabilen mintzoeratik geyegi ez u untzea. Ba-dakigu E i'ak, sa i, erderakada itxusiak darabilzkiela, ta ez itzai buruz baka ik, txa ena dana, euzkerarena dan joskeraren aurka diranak ere; gizaldiz-gizaldi "Aita gurea" esan da bazte guzietan gure otoi nagusia egiteko; gaur zuzendu da ori, Meza'rako erabaki dan era be ian bederik; za ai zala izango zaie otoi-egitean "Gure Aita" esatea, baña geyenak ontzat artuko dute zuzentza ori egitea.

Ba-dagoz gure mintzairan o en antzeko beste amaika erderakada ere; ona izango litzake, astiro ta bat-banaka al ditekenguziak zuzentzea, iradurik gabe ta eroapen aundiaz, bide batez itzen zentzuna tinkotuz. Baña auxe aztu gabe: Euzkera dala-ta, E i'arengan geyago izango dugu beti ikasteko, berari irakasteko baño; oña ia bezela artu beaf dugu ori, euzkerari buruz ari geran guziok.

Azken aldi auetan eta E i'ak berak so erazita, u ats ede enetakoa ematen ari da gure izkuntzaren alde, euzkal-ikastolaen bitartez; eta o ezaz atsegiñena bezela agertzen dana, auxe edo da: bazte guzietan gogo bera ikusten dala, e i bakoitzean bere ikastola eukitzeko ta bera laguntzeko naimen berezienaz.

Ortxe, beraz, euzkerari eusteko bide bikaña, dagoaneko zitu ede ak ematen ari dana. Geron ustez neu i aundienaz lagundu bea dugu guziok bide ori; ta oso egokia izango litzateke, ortan ere, andereñoek eta irakasleak diran guziek emen aipatu duguna onartzea, au ak ikasiko duten euzkera e ikoia izan dedin euzkaldunak diran uri eta e ietan batez ere, au ak eta beren gurasoak, alkafi ongienik ule dizaioketen.

Araba'n dagokionez, beste toki batzuetan bezela, ba-dago beste elburu aundi bat, ikastolak eta guziok ororentzat onartu bea duguna: Araba guzia be iro euzkalduntzea; oso ufuti dagoen elburua, baña o untz abiatu eskero, Araba'rentzat ezta izango berandu; bea a zaiguna, araba guziok elburu ori biotz-biotzez onartzea da.

Emen goretzi nai dugun Apraiz'ta Odon jaunak, berarentzat artu zuen elburu ori, ta aurki lortu zuen, pozik, EUZKALDUN izatera eltzea. Len esan dugunez, araba entzat bereziki, eredutzat a dezakegu, bere u atsak ja aitzeko, egun batean gure Araba maite au ere, be iro, itzaren zentzun ertsiaz, benetan EUZKALDUN izan dedin. Orixen araba guzientzako yoran yaukal eta biziena izateko.

Ain adiskide ona dugun Apraiz'ta Odon euzkaldunaren omenaldi ontarako, gogo ta biotzez eskeintzen ditut le otxo txiro auek; ona bitza berak gogo onez, berarenganako nire adei on eta nire adiskidetasun kartsuarekin batera.

URRESTARAZU'taz ANDONI'k (+)

B IZKAITARRAI BIZKAIERAZ
